

METODICKÝ LIST

OTVORENÉ DIVADLO
PRE PEDAGOGIČKY
A PEDAGÓGOV

Ľuba Lesná

HITLEROV PREZIDENT

Na motívy knihy Madeline Vadkerty
Slovutný pán prezident

Inscenačná úprava divadelnej hry
Valeria Schulczová

DPOH

Divadlo P. O. Hviezdoslava n. o.

Predslov

Vážení a milí pedagógovia, vážené a milé pedagogičky, vážení a milí (pra)rodičia!

V divadelnej sezóne 2026/2027 naše divadlo uviedlo do praxe nový projekt Otvorené divadlo pre deti. Projekt nadväzuje na súčasné východiská otvorenej dramaturgie DPOH. Divadlo sa stáva tvorivým priestorom umožňujúcim vznik kvalitných divadelných inscenácií a **súčasne** priestorom neformálneho vzdelávania. Priestorom, ktorý je zameraný na rozvoj kultúrnych kompetencií, umeleckej a diváckej gramotnosti. Miestom, kde záleží na kultivovaní vzťahu detí a publika k divadlu. Miestom, kde prostredníctvom tvorby a kreatívnych vzdelávacích aktivít pre školy všetkých cyklov otvárame cesty k porozumeniu svetu a ľuďom ako súčasť našej lokálnej a globálnej histórie. Projekt rešpektuje prebiehajúcu reformu vzdelávania 21. storočia a ponúka **neformálne vzdelávanie divadlom**.

Cieľom projektu je tiež prehĺbiť porozumenie jazyku umenia (divadlo je symbiózou piatich umení)¹. Divadlo otvára cesty ku kreativite a k prierezovým gramotnostiam od estetickej, jazykovej a kultúrnej cez technickú až po digitálnu atď., ktoré sú nevyhnutné pre osobný rozvoj a sebaopoznanie súčasného človeka. Práve preto je pre nás dôležité venovať sa deťom, od najmenších až po tínedžerov a tínedžerky. Tento metodický list sa venuje tvorbe a repertoáru divadla pre dospelých, medzi ktorých zvykne zaraďovať aj mladých ľudí vo veku 15+. Ide teda o študentstvo posledných ročníkov základných škôl a stredných škôl, ktoré navštevuje divadlo na organizovaných predstaveniach.

Metodické listy k inscenáciám, ktoré sme pre vás pripravili, majú byť inšpiráciou na prípravu študentstva **PRED** návštevou a následne **PO** návšteve divadelného predstavenia. PRED – majú slúžiť ako možnosť skvalitnenia prípravy pred samotným zhliadnutím inscenácie. PO – ako zdroj, ktorý pomáha prehĺbiť reflexiu a recepciu divadelného diela a osobného zážitku.

Boli by sme radi, keby pre vás navrhované aktivity slúžili ako inšpirácie, námety a impulzy s možnými presahmi do vzdelávacieho procesu. Repertoár divadla prináša mnohé kultúrne a spoločenské témy, ktoré umožňujú prehĺbiť reflexiu ľudského konania (nie je dôležité len vzdelávanie, ale aj konanie na základe toho, čo sme sa naučili). Divadelná tvorba ponúka prieniky do oblastí Jazyk a komunikácia, Človek a spoločnosť, Človek a hodnoty, Umenie a kultúra, ponúka prierezové témy naprieč všetkými uvedenými odbormi vrátane základov spoločenských vied, občianskej náuky alebo náuky o spoločnosti, dejepisu, etiky, sociológie a pod. Boli by sme radi, keby sa tieto impulzy stali pre vás pri vyučovaní súčasťou predmetových konceptov meta-kognície. V metodických listoch ponúkame aktivity, ktoré pomáhajú otvoriť diskusiu o dôležitých spoločenských témach, o otázkach životnej voľby, o etickom správaní jednotlivca a spoločnosti, o rozlišovaní faktov (pravdy) a dojmov. V každodennej rutine sa k týmto témam hľadá cesta len neľahko.

Ponúkané materiály a aktivity sú koncipované tiež s cieľom podporiť vzťah študentstva k divadlu, k umeniu, k vlastnej kreativite a tiež k analytickému mysleniu. Veríme, že môžu pomôcť mladým ľuďom pri formovaní vlastného názoru na divadlo a tiež rozvíjať ich schopnosti sebavyjadrenia.

¹ Konkrétne ide o: slovesné, výtvarné, hudobné, pohybové a herecké umenie. K nim by sme mohli priradiť aj technické odbory, ako sú zvuk a svetlo, či digitálne prostriedky, ktoré v súčasnosti divadlo využíva.

Navrhované podnety vychádzajú z dramatickej výchovy, biblioterapie, kreatívneho písania, zo študijných koncepcií vysokoškolského odboru Divadlo a výchova, zo širokej palety odbornej literatúry o neformálnom vzdelávaní umením² a zo skúseností s divadelným lektorstvom v českých divadlách³. Nie sú časovo náročné, ich trvanie odhadujeme maximálne na 45 minút. Rešpektujú prostredie školskej triedy a závisí od vás, akú časť z nich si vyberiete alebo či zrealizujete všetky navrhované aktivity/cvičenia, prípadne ich dotvoríte podľa vlastného uváženia. Pracovné listy si môžete vytlačiť.

Súčasťou ponuky projektu Otvorené divadlo pre deti je platforma Školskí šepkári, ktorá ponúka priestor pre všetkých priateľov a priateľky divadelného umenia, ktorí a ktoré majú vzťah k umeniu a k divadlu a chcú podporiť neformálnu diskusiu o divadle. Viac informácií nájdete na www.dpoh.sk.

Želáme vám veľa radosti a silných zážitkov v divadle!

O inscenácii

Inscenácia *Hitlerov prezident* je pôvodná hra súčasnej slovenskej autorky Ľuby Lesnej na motívy knihy *Slovutný pán prezident* Madeline Vadkerty. Môžeme ju charakterizovať ako historickú drámu z obdobia po skončení druhej svetovej vojny s témou morálnej zodpovednosti kňaza a prezidenta Slovenského štátu Jozefa Tisa za slovenský holokaust. Po prvýkrát bola uvedená v DPOH 25. marca 2025 v réžii Valerie Schulczovej⁴, symbolicky v Deň zápasu za ľudské práva. Tento dátum bol tiež dňom prvého židovského transportu zo Slovenska do tábora Osvienčim v r. 1942. Autorka hry a režisérka zachytávajú posledné dni bývalého prezidenta Slovenského štátu⁵ Jozefa Tisa pred rozhodnutím Národného súdu Československej republiky o jeho vine/nevine za holokaust počas výkonu prezidentskej funkcie. Inscenácia je divadelná fikcia, avšak (!) vychádza z reálnych faktov, z konania, z rozhodnutí a autentických názorov prezidenta Jozefa Tisa na tzv. židovskú otázku. V malej cele ho navštevujú rôzne postavy. Sú to ľudia, ktorí mu písali listy, žiadali o výnimku pre seba alebo o pomoc rodine. Tiso väčšine nevyhovel. Prototypmi postáv hry sú takisto skutočné bytosti, ktoré žili v Slovenskom štáte, slovenskí Židia a Židovky, Slováci a Slovenky, podporovatelia aj odporcovia režimu. Výrazným dramatickým protihráčom prezidenta je Alfréd Wetzler, bývalý väzeň v koncentračnom tábore, ktorý spolu s Rudolfom Vrboňom podal prvé svedectvo o zverstvách vo fašistických koncentračných táboroch. Myšlienkovou nadstavbou dramatických stretnutí prezidenta a pisateľov/pisatiek listov je hodnoverné a kruté svedectvo o postojoch Jozefa Tisa v otázkach kolaborácie s treťou ríšou, fungovania ľudáckeho režimu a riešenia tzv. židovskej otázky formou Židovského kódexu. Hra reflektuje závažné historické udalosti našich národných dejín a kladie otázky o úlohe jedincov v krízových situáciách. Podáva neskreslený obraz o zložitosti danej doby a zodpovednosti jednotlivca za svoje činy.

² V susednej Českej republike je možné študovať odbor Divadlo a výchova (či dramatická výchova) na renomovaných pracoviskách, ako sú Katedra výchovnej dramatiky na pražskej DAMU alebo na JAMU v Brne. Tento odbor je možné absolvovať ako magisterské a bakalárske štúdium v Prahe od r. 1992 a v Brne od r. 1993.

³ České profesionálne divadlá, ktoré sa venujú divadelnému lektorstvu a neformálnemu vzdelávaniu divadlom pre všetky vekové kategórie publika, sú napríklad: Národné divadlo Praha, Národné divadlo Brno, Národné divadlo moravsko-sliezske, Ostrava, Divadlo Polárka, Brno, Ha divadlo, Brno, Divadlo Minor, Praha, Divadlo DRAK, Hradec Králové, Juhočeské divadlo České Budějovice, Divadlo Alfa, Plzeň, Divadlo v Celetné, Praha, Divadlo 21, Praha a mnoho iných.

⁴ Tvorivý tím inscenácie: dramaturgia Darina Abrahámová, Ján Šimko, scéna a kostýmy Pavol Andraško, hudba Marcela Cmorejová, Michal Novinski, asistentka réžie Mária Papcunová, inšpicientka Alena Gogálová, produkcia Iveta Kaiserová.

⁵ Oficiálny názov bol Slovenská republika, avšak odborná i laická verejnosť zvykne používať termín Slovenský štát.

O autorkách

Luba Lesná, novinárka, spisovateľka a dramatička. Napísala publicistickú knihu o kauzách spojených so Slovenskou informačnou službou v období mečiarizmu: *Únos prezidentovho syna alebo Krátke dejiny tajnej služby* (1997). V roku 1998 za ňu dostala Československú cenu Egona Erwina Kischu. V roku 2001 vyšlo pokračovanie knihy pod názvom *Únos demokracie*. Detektívny román *Prípad medička* (2004) sa týkal kauzy zavraždenia medičky Ľudmily Cervanovej, ku ktorému došlo v roku 1976. Pozornosť vzbudila kniha rozhovorov o stave demokracie *Krajina hrubých čiar* s bývalou premiérkou, profesorkou Ivetou Radičovou. Píše rozhlasové a divadelné hry. V r. 2007 získala Cenu za odvahu, cenu mimovládnej organizácie Inštitút pre verejné otázky za občianske postoje a žurnalistickú prácu.

Madeline Vadkerty je Američanka žijúca v Bratislave. Bola manažérkou mimovládnej organizácie Nadácia Milana Šimečku. Niekoľko rokov pracovala v Múzeu holokaustu vo Washingtone ako výskumníčka, pôsobila aj v americkej diplomatickej službe a v bývalom Sovietskom zväze. Píše články o holokauste na Slovensku, je dobrovoľníčkou v Dokumentačnom stredisku holokaustu (DSH) a spolupracuje aj s občianskym projektom Zabudnuté Slovensko. Jej hlavným cieľom je podporovať pamäť na holokaust, ľudské práva a demokratické inštitúcie na Slovensku, na základe čoho vznikla aj jej kniha *Slovutný pán prezident* s podtitulom *Listy Jozefovi Tisovi*, ktorá inšpirovala k vzniku inscenácie. Za túto knihu získala vyznamenanie v súťaži Panta Rhei Awards – Cenu Literárnej Akadémie za rok 2020 a v roku 2021 prémiu od Klubu nezávislých spisovateľov (KNS). Taktiež je aktívnou členkou Medzinárodného klubu žien (IWCB). Kniha vyšla vo vydavateľstve Absynt v r. 2020.

Vhodné pre: 15+; trvanie: 160 minút s prestávkou.

Bulletin k inscenácii⁶:

<https://dpoh.sk/program/hitlerov-prezident-bulletin/69808dd3113682b14277d4cd/>

⁶ Bulletin je nielen programom k inscenácii, ale súčasne je to kvalitná štúdia s analytickými článkami popredných slovenských historikov a sociológov, napr. Ivan Kamenec, Michal Vašečka, Miloslav Szabo, Michal Hrabovský a pod.



Aktivity pred predstavením

Úvodný brainstorming. Návšteva divadla (max. 15 min.)
Cieľom týchto aktivít je ozrejmíť študentstvu, čo sa skrýva pod pojmami divadlo, divadelný znak a symbol, a podnietiť ho k premýšľaniu o divadelnom umení.

Divadelné povolania a tajomné slová (5 min.)

Predpokladáme, že vaše študentstvo už navštívilo divadlo a toto slovo nie je pre nich neznáme. Napriek tomu odporúčame pripomenúť si niektoré divadelné konvencie a pojmy. V Pracovnom liste č. 1 sú uvedené povolania v divadle a tajomné divadelné slová. Skúste rozlúštiť tieto zadania.

Divadelné pojmy

Symbody a divadelný znak (max. 10 min.). Každá divadelná inscenácia pracuje s divadelnou metaforou, skratkou, rôznymi symbolmi a s divadelným znakom. Termíny symbol a divadelný znak sa v istom zmysle prekrývajú. Symbody poznáme v bežnom živote a podľa viacerých slovníkov symbol znamená konkrétny znak, ktorý reprezentuje niečo iné na základe asociácie, podobnosti alebo na základe dohody. Podobne divadelný znak zastupuje na javisku iný predmet alebo jav – taký, ktorý nám je v živote reálne známy. Vychádza z asociácie podobnosti, napríklad vzhľadu (čarodejnica – strapaté vlasy a krivý nos) alebo príčiny (blesk znamená nebezpečie, búrku), alebo zastupuje celok jedným prvkom (stôl – domácnosť) atď.

Rozdeľte študentov/študentky na viacero skupín, nech porozmýšľajú o symboloch, ktoré poznajú z bežného života. Zistite, či poznajú nejaké symbody Slovenského štátu. Ak nepoznajú, čo je pravdepodobné, vyzvite ich, aby si pri sledovaní inscenácie všimli, aké oficiálne symbody Slovenského štátu sa používali v predstavení a tiež akými divadelnými znakmi bol stvárnený holokaust⁷. Svoje postrehy si po predstavení môžu zapísať (aj do mobilu) a pri reflexii divadelnej inscenácie ich môžu vymenovať.

Úvodný brainstorming. Inscenácia Hitlerov prezident

Tieto aktivity majú za cieľ pripraviť študentstvo na tému inscenácie a uviesť ju do širšieho dobového a súčasného kontextu. Cieľom je zamyslieť sa nad termínmi, ktoré používame, a hľadať významy slov v konkrétnej situácii či uvedomiť si historický kontext. Aplikujeme kooperatívne a kontextuálne učenie.

⁷ Divadelným znakom bola samotná scéna. Na prvý pohľad pripomínala celu, ale po určitých dramatických akciách sa zmenila na vagón, evokovala transport Židov a Židoviek vlakmi. Divadelným znakom boli bábkové siluety ľudských tiel, mali evokovať početnosť obetí holokaustu a tiež postoj, že ľudia boli bábkami daného režimu. Tiež fúzy na tvári herečky v postave Hitlera atď.

Kruhy zdieľania

Prezident (15 min.)

Študentov a študentky je možné rozdeliť na viac skupín, avšak nie je to nutné, závisí od komunity vo vašej triede a od veľkosti triedy. Lavice dáme do kruhu, na stole je veľký biely papier a mladí ľudia sedia okolo stola. V strede je napísané slovo PREZIDENT. Pod ním je napísané vysvetlenie etymológie slova prezident, prípadne ju stačí vysvetliť slovne. Je to niekto, kto pred-sedá, sedí vpredu pred nami. Kedysi bolo toto slovo rovnocenné so slovom predseda. V našom súčasnom význame sa začalo používať až po roku 1787, po vzniku Spojených štátov amerických a upevnení pozície prezidenta v USA.

Zadanie je veta: Keď niekto povie slovo prezident, napadne mi...

Vetu treba doplniť. Dokončenie vety môže byť jednoslovné alebo súvetie, prípadne mená osôb. Dôležitá je debata o tom, ako si predstavujeme zodpovedného a dôležitého lídra/prezidenta, prípadne prezidentku. Táto téma umožňuje diskusiu aj o tom, aký človek má, môže a mal by byť prezidentom. Aký má byť jeho charakter, morálny kredit, odbornosť? Koho si predstavujeme ako prezidenta a prečo? Má to byť muž alebo žena? Rozsah diskusie závisí od situácie a atmosféry v triede.

Sloboda

Cieľom aktivity je doviesť študentov a študentky k hlbšiemu porozumeniu slova, ktoré bežne používame a veľakrát nevieme povedať, čo presne znamená.

Podobne ako v prvom prípade, študentstvo sedí v kruhu a v strede je na papieri napísané slovo Sloboda. Každý študent či študentka sa má/môže vyjadriť, čo si pod týmto pojmom predstavuje. Výsledkom diskusie by mala byť definícia slobody podľa názoru mladých ľudí v triednom spoločenstve. Diskusia sa môže venovať otázkam, ako sa cítia, či si myslia, že sme/nie sme v súčasnosti slobodní/slobodné, či je naša sloboda ohrozená a ak áno, kto obhajuje našu slobodu.

Druhá časť zadania tejto diskusie sa týka námetu OBMEDZENIE SLOBODY. V súčasnosti ľudské práva a slobody garantuje Listina základných práv a slobôd⁸. Prečítajte študentom a študentkám zoznam základných ľudských slobôd. Študentstvo rozdeľte na skupiny. Každá skupina si vyberie „vlastnú slobodu“ a uvažuje, čo by znamenalo, keby neexistovala. Čo by sa stalo v ich živote, v rodine, v spoločnosti? Ako by sa strata slobody prejavila? Navrhujeme tieto práva a slobody:

Sloboda pohybu a pobytu

Sloboda myslenia

Sloboda vyznania

Sloboda umeleckej tvorby a vedeckého bádania

Sloboda prejavu a právo na informácie

Sloboda zhromažďovania

Slobodná voľba povolania

Právo na vzdelanie

Diskusiu o obmedzení slobôd je možné zaviesť do minulosti, v závislosti od naladenia debaty. Vieme, aké slobody boli potlačené počas Slovenského štátu? Čo by sme robili v danej situácii? Zaujímavá je takisto diskusná línia o tom, kto v súčasnosti napáda slobodu a ľudské práva a ako je možné tieto práva obhajovať.

⁸ 23/1991 Zb. Ústavný zákon, ktorým sa uvádza LISTINA ZÁKLADNÝCH PRÁV A SLOBÔD ako ústavný zákon Federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky / Aktuálne znenie: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1991-23>



Aktivity po zhliadnutí predstavenia

Cieľom aktivít je reflexia predstavenia, prehĺbenie pozornosti a súčasne porozumenie historickým pojmom, ktoré zazneli v predstavení, ale aj hľadanie rozdielov medzi súčasným a vtedajším chápaním. Rozvíjame kultúrnu gramotnosť, kontextuálne vzdelávanie a kognitívnu edukáciu. Ponúkaných aktivít je viacero, pričom ich využitie súvisí s osobitosťou triedy a mladých ľudí, ktorých sprevádzate a vzdelávate. Ako sme uviedli, môžete spracovať všetky aktivity alebo si vyberiete časť z nich podľa diagnostiky triedy.

Reflexia

Dovolíme si navrhnúť, aby ste sa pri reflexii divadelného predstavenia a zážitku **vyhli otázkam, na ktoré by sa dalo odpovedať iba: páčilo/nepáčilo**. Odporúčame ich nahradiť inými formuláciami, ktoré hlbšie a precíznejšie odhaľujú pamäťové stopy, emočný a mentálny odraz divadelnej produkcie. Odpovede zapíšete na lepiace ústrižky a umiestnite k heslu Sloboda alebo Prezident.

Aký silný divadelný zážitok vo vás predstavenie zanechalo?
Čo spôsobilo tento zážitok?

Ktoré momenty z predstavenia vám utkveli v pamäti najviac?

Aké symboly Slovenského štátu ste videli v inscenácii a zapamätali ste si ich?

Aké divadelné znaky vzbudili vašu pozornosť?

Čo sa udialo na scéne? Ako to bolo stvárnené?

Vníмали ste spojitosť so súčasnosťou, alebo sa vám to zdalo vzdialené dnešku?

Ktoré vety z inscenácie ste si zapamätali?

Čo by ste sa chceli inscenátorov/inscenátoriek alebo divadla opýtať?
Čo by vás ešte zaujímalo?

(Ak to z vašej strany bude možné zapísať a odovzdať divadlu, veľmi radi odpovieme na prípadné písomné otázky.)

Pojmy, významy, terminológia a prax slov

Rozdeľte triedu na menšie skupiny. Následne sa každá skupina svojpomocne alebo s pomocou internetu a AI pokúsi vysvetliť pojmy, ktoré v inscenácii zazneli.

Návrh otázok:

Čo znamená slovo arizácia?

Poznáte biblické Desatoro?

Čo znamená antisemitizmus?

Ako antisemitizmus (ne)rešpektuje Desatoro?

Čo znamená slovo holokaust?

Čo znamená konvertovať na inú vieru?

Kto bol označený ako biely Žid?

Prečo sa Slovenskému štátu hovorilo Farská republika alebo Hitlerov produkt?

Koľko židovských občanov a občianok bolo odtransportovaných do lágrov?
A koľko prežilo?

Dokážeš si predstaviť, že by si bol Židom/Židovkou v danej dobe?
Čo by si robil/robila?

Poznáte príbeh niekoho z rodiny alebo z vášho okolia, u koho stále pretrváva trauma z arizácie a holokaustu?

Viete, ako reagovali mnohí mladí ľudia na Slovenský štát? Pozrite si príbehy z kapitoly „*Môže sa hodiť*“ a uvažujte, čo by ste robili v danej situácii.

K tejto téme je pripravený Pracovný list č. 2 s rôznymi heslami. Význam hesiel správne rozlúštite. Heslá sú: fašizmus, antisemitizmus, xenofóbia, nacizmus, rasizmus. Vytlačte si Pracovný list č. 2 a nájdite správne významy týchto pojmov. Druhou časťou pracovného listu je opäť hľadanie správnych významov a rozdielov v pojmoch: pracovný tábor, koncentračný tábor, väzenie, vyhladzovací tábor, tranzitný tábor.

Aktivity z oblasti kreatívneho písania.

Vciťovanie. Záměna rolí

Prečítajte si Pracovný list č. 3. Je to skutočný list napísaný Jozefovi Tisovi. Skúste sa vžiť do roly pisateľky listu. Skúste uvažovať, čo by ste napísali vy a prečo.

Aktivity z oblasti interpretácie a dekódovania textu

Pracovný list č. 4 obsahuje tri textové úryvky z rôznych historických období. Všetky sa venujú propagande a dezinformáciám. Porovnajte texty: úryvok z denníka *Gardista*, z denníka *Pravda* (vydávaného Komunistickou stranou Slovenska v r. 1945 – 1990) a z dezinfoscény – vyjadrenia predstaviteľov strany Republika. Hľadajte spoločné znaky. V čom sa texty svojou štruktúrou podobajú a v čom sa štylisticky líšia, hoci význam ostáva rovnaký?

Prierezové aktivity s využitím výtvarnej výchovy

Na Pracovnom liste č. 5 sú kópie plagátov. Pozrite si plagáty z obdobia Slovenského štátu, z éry komunistického režimu a súčasné vizuály napríklad strany Republika. Analyzujte, v čom sú si podobné a v čom naopak rozdielne? Ako by ste vy navrhli plagát odsudzujúci holokaust? Aký plagát k inscenácii by ste vytvorili?

Na záver/zaujímavosti/môže sa hodiť

Z histórie

- Existencia Slovenskej republiky (1939 – 1945) pod nadvládou Hlinkovej slovenskej ľudovej strany by nebola možná, keby nenastali iné, veľmi dôležité historické udalosti, ktoré predchádzali druhej svetovej vojne a spôsobili rozpad Československa. Klúčovou udalosťou bol Mníchovský diktát v r. 1938. Tejto téme sa venuje podcast Dejepis inak so Sandrou Svitekovou. Podcast sprítomňuje historické udalosti hravou, zaujímavou formou. <https://open.spotify.com/episode/1EFE6MltpJaP4H6DgEdqx4>. Alebo dokumentárny portál www.worldhistory.cz.
- Viete, že Slovenský štát po svojom vzniku prijal viacero nedemokratických totalitných nariadení, ktorými potláčal prejavy nesúhlasu a odporu voči ľudáckej moci? Uvádzame niekoľko príkladov z odbornej literatúry (zoznam vybranej literatúry uvádzame v závere Metodického listu):
- Už v r. 1938 bol prijatý zákon o vyhostení Čechov a Češík zo Slovenska. Platilo ľudácke: „Česi peši do Prahy. Čech, Maďar, Žid, všetko treba biť!“ Problémy mali zmiešané manželstvá. Po vzniku Slovenskej republiky v r. 1939, pod ochranou fašistického Nemecka, boli zakázané všetky politické strany alebo s HSLS splynuli.
- Na Slovensku platil zákon č. 73/1939 o politických zbohatlíkoch. Za zbohatlíka bolo možné označiť hociktorého popredného demokrata, agrárnika, Čecha/Slováka, ktorý ľudákom oponoval v bývalej Československej republike. Majetok zbohatlíka prepadol HSLS.
- Na Slovensku platil zákon č. 32/1939 o zaistovaní uväznení nepriateľov Slovenského štátu v Ilave. Do Ilavy sa zatváralo bez obvinenia a súdu. Nikto nevedel, na ako dlho.
- Prvou slovenskou väzenkyňou bola herečka SND Hana Styková, ktorá študovala v Prahe. Zatkli ju už 1. apríla 1939.
- Najmladšou väzenkyňou bola Jozefa Závracká zo Zohora, študentka, maturantka učiteľského ústavu. Dostala sa do Ilavy „za počúvanie bratislavského rozhlasu“, presnejšie preto, lebo v prejave ministra Tuku narátala 92 gramatických chýb a so svojím zistením sa zverila spolužiakom. A tí ju išli oznámiť na veliteľstvo Hlinkovej gardy.

- Na Slovensku bol prijatý zákon č. 66 o ochrane plodu a o zákaze interrupcií. Na Slovensku platila cenzúra. Dozeral na ňu Úrad propagandy. Vydávali sa len nepochitické, nezávadné časopisy. Premietali sa len nemecké a talianske filmy. Všetky česko-slovenské alebo iné spolky boli ZAKÁZANÉ ako čechoslovakistické, bolševické či benešovské zlo. Majetok spolkov si bez okolov privlastnila Hlinkova garda. Pre ženy platilo pravidlo podľa nacistického vzoru: Tri K (Kinder, Küche, Kirche/ deti, kuchyňa, kostol) Podľa Adolfa Hitlera správna žena mala mať štyri deti. Jedno v ruke, druhé v náručí, tretie v kočíku a posledné pod srdcom... Úloha ženy ako matky sa považovala za službu a povinnosť národu. Presadzovalo sa obmedzenie verejného a profesijného vzdelania žien. Ženy, ak boli matkami, museli uvoľniť pracovné miesta mužom. Nesmeli sa vzdelávať na vysokej škole. Mladí ľudia mali odporúčanú, viac-menej povinnú účasť v organizácii Hlinkova mládež. Ostatné mládežnícke organizácie boli zrušené (napr. skauti). A tak ďalej.

Prejavy nesúhlasu mladých ľudí

- Nečudo, že prejavy nesúhlasu s politikou HSLS neboli zriedkavé. Mladí ľudia sa stavali na odpor voči režimu rôznymi prejavmi nesúhlasu. Jedným z bizarných prípadov je zneuctenie symbolu Jozefa Tisa v nitrianskom gymnázii. Neznámi študenti vzali sadrovú bustu prezidenta Jozefa Tisa, ktorá bola povinnou súčasťou výzdoby školských tried a chodieb, a **hodili ju priamo do školskej latríny** (záchodu) s hanlivým nápisom. Vtedajší režim vnímal zneváženie jeho osoby ako ťažký politický zločin, vlastizradu a útok na samotné základy štátu. Čin vyvolal politický škandál a ostré vyšetrovanie. Napriek tomu sa nepodarilo zistiť, ktorý zo študentov bol vinný, profesorský zbor sa snažil pomôcť študentom a ochrániť ich pred brutálnym trestom.
- Tento čin nebol ojedinelý, mladí ľudia sa odmietali v škole zdraviť „Na stráž!“ a demonštratívne používali klasické pozdravy. V školách vylepovali protirežimové plagáty a zapájali sa do ilegálnej odbojovej činnosti.
- Odpor voči režimu vyústil do Slovenského národného povstania v r. 1944. Zúčastnilo sa ho 60 tisíc vojakov a 18 tisíc partizánov. SNP sa týkalo 53 % územia Slovenskej republiky a zasiahlo do života 1 700 000 Slovákov a Sloveniek. To však už je samostatná kapitola slovenských dejín.

Domáce zdroje umeleckej tvorby a inšpirácie k téme

- **Film.** Najslávnejším dielom je novela Ladislava Grosmana a súčasne filmové spracovanie v réžii Elmara Klosa a Jána Kadára, *Obchod na korze*. Film získal významné ocenenie americkej filmovej akadémie – Oscar. V hlavnej úlohe sa predstavili Jozef Kroner (arizátor) a Ida Kamińska (židovská majiteľka obchodu). Bol to prvý československý oscarový film (1965). Iné filmové produkcie: *Boxer a smrť* (1962, réžia Peter Solan), *Kapitán Dabač* (1959, réžia Paľo Bielik) atď. V r. 2021 vznikol film *Správa* (réžia Peter Bebjak) podľa predlohy Alfréda Wetzlera a Rudolfa Vrby, ktorí podali svedectvo o genocíde v tábore Osvienčim.

- **Beletria.** Literatúra je bohatá na viacero románov a autorov reflektujúcich Slovenský štát. Uvádzame výber z diel generácie, ktorá dané obdobie osobne prežila. Napr. Rudolf Jašík – *Námestie svätej Alžbety*, Alfonz Bednár – *Sklený vrch*, Ladislav Mňačko – *Smrť sa volá Engelchen*. Zo ženských autoriek sa tejto téme venovala Viera Markovičová-Zátarecká v dielach *Vlastná podobizeň* a *Skrytí hrdinovia*. Z mladšej generácie autorov: Silvester Lavrík – *Nedel'né šachy s Tisom*, Veronika Homolová Tóthová – *Mengeleho dievča*, Anton Baláž – *Tábor padlých žien* a pod. V r. 2026 vyšla kniha o kolaborácii umelcov a literátov s Hlinkovou slovenskou ľudovou stranou a vládnymi špičkami Slovenského štátu. Napísal ju Peter Getting a volá sa *Studne mútne*. Odporúčame!
- **Dráma.** Tesne po vojne sa objavili dve hry, ktoré vyvolali pozornosť a patria medzi diela, ktoré sú oceňované dodnes. Peter Karvaš – *Polnočná omša* (1959), Ivan Bukovčan – *Kým kohút nezaspieva* (1969). Priame svedectvá o týchto časoch vydal Július Barč-Ivan v hrách *Neznámy* (1944), *Dvaja* (1945). V posledných dvoch desaťročiach sa témam vojnového Slovenského štátu a holokaustu venovalo viacero súčasných slovenských dramatikov a dramatičiek. Väčšina diel vznikla na objednávku divadiel, napr. Viliam Klimáček – *Holokaust* (2012), Rastislav Ballek – *Tiso* (2004), Anna Grusková – *Rabínka* (2012) atď. V r. 2014 Divadelný ústav v Bratislave vydal dvojzväzkový zborník *Výkrik. Vol'ba. (Vojnová a povstalecká téma v slovenskej dráme 20. storočia)*, v ktorom sú uvedené diela 18 dramatikov a dramatičiek naprieč generačným spektrom.
- **Rozhlas.** *Encyklopédia spravodlivých*, Slovenský rozhlas. Autorka Dagmar Mozolová. Na Slovensku bolo veľa ľudí a rodín, ktoré nesúhlasili s arizáciou a Židovským kódexom. Pomáhali Židom a Židovkám, čím ohrozili vlastné rodiny, ale napriek tomu neváhali. Mnohých zachránili pred holokaustom. Obraz o tejto výnimočnej pomoci podáva rozhlasový seriál *Encyklopédia spravodlivých*. Dnes už vyše 600 Slovákov a Sloveniek získalo titul Spravodlivý medzi národmi, pričom v prepočte na obyvateľov patríme ku krajinám s najvyšším počtom ocenených. Relácia vznikla v období rokov 2014 – 2024 a má vyše 100 častí. <https://slovensko.stvr.sk/rubriky/aktualne-rubriky/encyklopedia-spravodlivych>
- **Výstava.** Pre podrobnejšie štúdium kontextov 2. svetovej vojny, obrazu nepriateľa a propagandy odporúčame projekt SNG *Sen vs. skutočnosť*, ktorý rozpráva o udalostiach Slovenského štátu v 4 prehľadných kapitolách. Projekt je dostupný na webovej stránke: www.senxskutocnost.sng.sk. Jednotlivé kapitoly sú doplnené o dobové plagáty a autentické zvukové záznamy prejavov Jozefa Tisa či Alexandra Macha. Projekt sa konal v rokoch 2016 – 2017.

Zoznam použitej literatúry.

- BOKNÍKOVÁ, Andrea. *Potopené duše: z tvorby slovenských poetiek v prvej polovici 20. storočia*. Bratislava: Aspekt, 2017. 480 s. ISBN 9788081510489.
- CSÉFALVAY, František – MIČEV, Stanislav. *Deň po dni SNP*. Banská Bystrica: Múzeum SNP, 2012. 108 s. ISBN 9788089514182.
- ERNSTOVÁ, Edita Drori. *Olúpená o právo na život*. Bratislava: Múzeum židovskej kultúry, 1996. 251 s. ISBN 80-85753-65-0.
- HYRJA, Jozef. *Tisovi poza chrbát*. Bratislava: Hadart Publishing, 2020. 350 s. ISBN 9788099941251.
- JABLONICKÝ, Jozef. *Povstanie bez legiend*. Bratislava: N Press, 2024. 560 s. ISBN 9788082302373.
- KAMENEC, Ivan. *Tragédia politika, kňaza a človeka*. Bratislava: Premedia, 2013. 200 s. ISBN 978-80-89594-61-0.
- Kol. *Bojovali za vlasť*. Bratislava: Živena, 1986. 142 s.
- Kol. *Dejepis pre 3. ročník gymnázií a stredných škôl*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2021. 287 s. ISBN 978-80-10-04026-1.
- Kol. *Život v Slovenskej republike*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2010. 442 s. ISBN 978-80-89335-37-4.
- Kol. Veľké myšlienky: *Druhá svetová vojna*. Bratislava: Lindeni, 2023. 336 s. ISBN 978-80-556-3590-2.
- KOVALOVÁ, Elena. *Mŕtvi sa dívajú*. Bratislava: Tatran, 1948. 150 s. ISBN 9788087016046.
- MARKOVIČOVÁ-ZÁTURECKÁ, Viera. *Skrytí hrdinovia*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1982. 196 s.
- MARKOVIČOVÁ-ZÁTURECKÁ, Viera. *Vlastná podobizeň*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1958. 432 s.
- NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Obráz nepriateľa v propagande počas II. svetovej vojny na Slovensku*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2018. 144 s. ISBN 978-80-223-4627-6.
- VOLANSKÁ, Hela. *Ako na cudzej svadbe*. Bratislava: Marenčin PT, 2009. 288 s. ISBN 9788089218936.
- ZAVACKÁ, Marína. *Ludácka prevýchova*. Bratislava: Artforum, 2018. 196 s. ISBN 9788081502101.

Články v časopisoch:

- ŠKORVANKOVÁ, Eva. 2018. Snahy o obmedzenie vysokoškolského štúdia žien v období slovenského štátu. In Historický časopis. ISSN 0018-2575, 2018, roč. 66, č. 4, s. 649 – 670.

Internetové stránky:

- plagáty KS ČSSR, plagáty Slovenského štátu a hnutia Republika.

YouTube:

- DRUHÁ SVETOVÁ VOJNA | PREHLADNÝ PRIEBEH
https://www.youtube.com/watch?v=rJeR-p4rk_I
- ČO spôsobilo DRUHÚ SVETOVÚ VOJNU? | 2. SVETOVÁ a jej PRÍČINY
<https://www.youtube.com/watch?v=HBy3H2iGyB4>

Metodický list pre potreby DPOH pripravili:

Text a metodické aktivity: Iveta Škripková
Grafické spracovanie: Vladimír Korček
Jazyková korektúra: Zuzana A. Ferusová

Fotografie z inscenácie *Hitlerov prezident*: Ľuboš Kotlár

DPOH, divadelná sezóna 2026/2027

Riaditeľka divadla: Vladislava Fekete
Umelecká riaditeľka: Veronika Kolečáková



Martin Madej, Zuzana Kronerová